

Az Olvasóhoz

E kötet tanulmányai a romániai magyarság 1989 utáni Nagy Kísérletéről szólnak. Arról a közel egy évtizedes kísérletről, amelyben az elit - a saját „csendes többségével” kötött hallgatólagos alku keretében - megpróbált egy romániai magyar Nagy Történetet alkotni. Egy olyan Nagy Történetet, amelynek hőseit várhatóan majd partnerként fogadják közeli és távoli kancellári szobák, amelynek eseményeit legalább alkalmanként jegyzik a nagy hírügynökségek, s amelyet a lexikonok és történelemkönyvek bár utalásszerűen befogadnak egykor. Egységes ideológia, saját társadalmi nyilvánosság és intézményrendszer, egységes politikai képviselő, sok-sok nyilvános rendezvény szolgálta ezt a korántsem eredménytelen történetalkotást. S nem utolsósorban az a kép- és szóteremtő igyekezet, amely az anyaország és a befogadó ország közti átmeneti pozíciót patetikus metaforákba ágyazva (híd, kapocs, kék bálna stb.) próbálta kifejezni.

Mint minden Nagy Történet, ez is időről-időre fókuszokat mutatott fel, amelyhez a magyar kisebbséghez tartozóknak igazodniuk lehetett (célok, eszmék, személyek, szervezetek), s természetesen eszközkészletet, magatartásmintát is kínált, amelyek a fölmutatott fókuszokat mentális/szimbolikus középponttá tették (könyves tüntetés, félmillió aláírás, egységes választási magatartás stb.).

A Nagy Kísérlet, a létrehozó munka még nem zárult le. Még

nem lehet rátérni a létrehozott történet részeinek időszaki, rendszeres ismétlésére. A Nagy Történet még nincs kész, és nem lehet pontosan tudni, hogy valaha is elkészül-e. A felszínen csak az látszik, hogy a romániai magyar kisebbséghez tartozók ma már nem egyöntetűen támogatják azt az elképzelést, hogy „kapcsok”, „hidak”, „kék bálnák” legyenek. Mint ahogy korábban vonakodtak „termelő élcsapat” vagy „sokoldalúan fejlett szocialista ember” lenni. Inkább dolgozni, tanulni, utazni, vállalkozni, szórakozni szeretnének, mintsem mindegyre fölsorakozni egy-egy patetikus metafora mögé.

A felszín mögé pillantva azonban más is látszik. Nevezetesen az, hogy a kisebbségi lét hétköznapi világa és a Nagy Történet megteremtése érdekében elmondott szövegek közt egyre kevesebb az átfedés. Az elit által épített nyilvános beszéd továbbra is fókuszok felmutatására törekszik, s ezekre vonatkozóan egységes magatartásokat követel. A hétköznapi élet folyása közben más irányt vesz. Viszonylag hamar fölfedezi, hogy a védekező, a negatív kisebbségi szerep nem vezet sehova, az oppozíciók helyett inkább az együttműködésekben lehet megélni. Fölfedezi azt is, hogy az elit által fölmutatott nemzetiségi fókuszok csak szimbolikus/mentális magatartások éltetésére valók, míg a mindennapi élet pragmatikus céljai más fókuszokhoz való igazodást diktálnak.

Miközben a kisebbségi nyilvánosság újra és újra telítődik a kisebbségi lét gondjait és feladatait, az elkülönöződés eszközeit és módszereit sorjáztató képes beszédekkel, a hétköznapi élet pragmatikus oldala kitermeli a sokkal gyakorlatiasabb megoldásokat. Elithez és nem elithez tartozók egyaránt fölfedezik azt, hogy egyfelől az anyaország, másfelől a többségi román társadalom jóval erősebb fókusz, mint a kisebbségi társadalom. Mindkettő kínál valamit, és mindkettőben lehet kapcsolódási pontokat találni. Soktényezős játékot lehet játszani ebben az „ide is - oda is” helyzetben. Lehet egyik vagy másik irányban elköteleződni. De

lehet ezt az elkötelezettséget egyik vagy másik irányba - esetleg mindkettőbe - csupán megjátszani is. Lehet tényleges eltávolodásra törekedni, de végső soron ez is megjátszható. Nincs egységes, a kisebbség minden tagjára érvényes magatartási recept, és egyáltalán nincs olyan eszközkészlet egyik fókuszban sem, amely kikényszeríthetné a kisebbséghez tartozók számára az egységes viszonyulást. Egyéni, csoportos, helyi, regionális kapcsolódások és elkülönböződések sokféle változata van, tartós vagy mulékony alkupozíciókkal, szerződésekkkel és kapcsolattartási technikákkal. A kettős irányultság nem „híd”, nem „kapocs”, még csak nem is „túlélésért folytatott kisebbségi harc”, hanem sokkal inkább egyéni vagy csoportos, helyi vagy regionális esélyek megjátszása. Olyan helyzet ez, amelyben a Nagy Történetet termelő egységes Stratégia mellett egyre nagyobb szerephez jutnak az igazodási pontokat kereső Kényszerpályák.

A Nagy Történet meglakotásának vágya ennek ellenére még sokakban él. A kisebbségi diskurzus nem mond le a nemzetiségi fókuszok propagálásáról, az egységes magatartást kikényszerítő eszközkészlet utáni vágyról. Nem kevesen vannak olyanok, akik szerint a Nagy Történetet mindenképpen meg kell írni, nem kell az eszközökben válogatni, és nem kell nézni az érte fizetett árat.

A kollektív identitások sorsa inkább csak követhető, mintsem előrejelezhető folyamat. Sikeres alakulásra, lassú vegetálásra vagy éppen gyors szétesésre közvetlen környezetünkben is bőven akad példa. Meggyőződésem, hogy a kisebbségi társadalmak várható története - a külső körülmények igen fontos meghatározó ereje mellett - a belső kompetenciáktól függ. A közel egy évtizednyi Nagy Kísérlet sok mindent elmond ezekről a kompetenciákról. Ha nem is tudjuk megjósolni a jövőt, a lehetséges forgatókönyvek elgondolása - az eddig mutatott kompetenciák alapján - talán e tanulmányok ismeretében is lehetséges. Ha e tanulmányok segítik

az olvasót abban, hogy fölismerje az elmúlt közel egy évtized nemzetiségi történéseinek néhány belső szabályszerűségét, képet alkosson ezekről a kompetenciákról, akkor megírásuk talán nem volt hiábavaló.

Az „Állam és Peremvidék”, illetve a „Mindennapi ellenfelünk a Rend” című tanulmányok a Korridor - Politikai Kutatások Központja által szervezett műhelymunka keretében születtek. Gombár Csabának, Lengyel Lászlónak és Hankiss Elemérnek, valamint a szakmai viták résztvevőinek tartozom sok köszönettel. A „Kormányon a kisebbség” című tanulmány megírásában Tabajdi Csaba támogatott. A 2000-ben közölt írások aligha készültek volna el a szerkesztőség, és személyesen Margócsy István bátorítása, tanácsai nélkül. Az „Intézményesülési folyamatok” című tanulmány első publikálása során Hovanyecz László nyújtott szerkesztői segítséget.

Támogatásukért, ösztönző-javító munkájukért mindannyiuknak hálás köszönettel tartozom.

A szerző
Csíkszereda, 1998. október 30.